

رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی با عمل به باورهای دینی در دانشجویان

امیر کشاوَرز*

مهدی شاه نظری**

مهرداد کلانتری***

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی با عمل به باورهای دینی است. در قالب طرح پژوهشی از نوع همبستگی، ۱۲۹ نفر (۶۳ مرد و ۶۶ زن) از دانشجویان مقطع کارشناسی رشته روان‌شناسی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران، با روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شدند. ابزارها عبارت است از: ۱. پرسشنامه شخصیتی نئو - اف آی (NEO-FFI)؛ ۲. مقیاس عمل به باورهای دینی (معبد). تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون‌های آماری ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندمتغیری انجام گرفت. نتایج، نشانگر آن است که بین توافق‌گرایی و وجدان‌گرایی با عمل به باورهای دینی، ارتباط مثبت و معنادار وجود دارد ($P < 0.01$)؛ اما رابطه بین برون‌گرایی با عمل به باورهای دینی معنادار نبود. همچنین بین روان‌رنجوری و انعطاف‌پذیری با عمل به باورهای دینی، ارتباط منفی و معنادار وجود دارد ($P < 0.01$). نتایج تحلیل رگرسیون بیانگر آن است که توافق‌گرایی ۲۴/۲ درصد، وجدان‌گرایی ۲/۸ درصد و انعطاف‌پذیری ۱۱/۱ درصد نمره‌های عمل به باورهای دینی را پیش‌بینی می‌کردند ($P < 0.05$). با توجه به نقش دین در اعتلای شخصیت، اهمیت دادن به آن در حیطه‌های آموزش و درمان، می‌تواند باعث سلامت شخصیتی شود.

واژه‌های کلیدی: روان‌رنجوری، برون‌گرایی، انعطاف‌پذیری، توافق‌گرایی، وجدان‌گرایی، عمل به باورهای دینی

مقدمه

در طول تاریخ بشر، دین همواره یکی از دغدغه‌های مهم انسان بوده و آدمی هرگز خود را بی‌نیاز از آن ندانسته است. در عصر حاضر که بشر پس از فراز و فرودهای بسیار، به مرحله‌ای رسیده که ضرورت گرایش به دین و معنویت حاصل از دینداری را برای خود و فرزندان خود با تمام وجود احساس می‌کند و برای رهایی از پریشانی و دستیابی به آرامش، در جستجوی پناهگاهی است، تدوین و طرح شیوه‌های نوین، برای رساندن هر چه بهتر آموزه‌های دینی به بشر امروزی، یکی از کارهای اساسی است. رفتار مذهبی، جزء جدانشدنی همه ادیان الهی است که کمتر مورد توجه روان‌شناسان قرار گرفته است. در پژوهشی که لارسون^۱ و همکاران (۱۹۹۸، به نقل از: شهبازی، ۱۳۷۵) انجام دادند، دریافتند که کمتر از یک درصد از مقالاتی که در مجلات روان‌پزشکی و روان‌شناسی چاپ شده، پیرامون پژوهش‌های مذهبی است. از میان کسانی که به اهمیت مطالعات مذهبی اشاره نموده‌اند، می‌توان از راش^۲، پدر روان‌پزشکی آمریکا یاد کرد که اظهار نموده، مذهب آن‌قدر برای پرورش سلامت روان آدمی اهمیت دارد که هوا برای تنفس (شهبازی، ۱۳۷۵). ویلیام جیمز^۳ (۱۳۵۹) نیز بیان می‌کند که ایمان یکی از قوایی است که بشر به کمک آن زندگی می‌کند و نبودن آن در حکم سقوط بشر است. وی همچنین بیان داشته است که مؤثرترین داروی شفابخش نگرانی‌ها، ایمان و اعتقاد مذهبی است. از دیدگاه یونگ، دین یک حالت خاص روح انسانی است که بر طبق معنای اصلی کلمه دین در زبان لاتین می‌توان آن را چنین تعریف کرد: دین، یک حالت مراقبت، تذکر و توجه دقیق به بعضی از عوامل مؤثر است که بشر نام «قدرت قاهره» را به آن اطلاق می‌کند (کویینگ،^۴ ۱۳۸۰). در واقع، دین و دینداری حقیقتی است که پیوسته با بشر بوده و شالوده زندگی وی را تشکیل می‌دهد. پس می‌توان نتیجه گرفت که دین و مذهب از ارکان اصلی فرهنگ هر ملتی است، جامعه را هویت و انسجام می‌بخشد و در افراد جامعه حس همبستگی به وجود می‌آورد. در میان ارزش‌ها و باورهایی که در شکل دادن به روش زندگی افراد نقش مهمی ایفا می‌کنند، ارزش‌ها و اعتقادهای دینی، از مهم‌ترین آنهاست. ارزش‌ها و باورها و در رأس آنها، ایمان و معتقدات دینی و مذهبی از عناصر مؤثر بر شخصیت است. شخصیت، فراگیرترین مفهوم روان‌شناختی است که تمامی

1. Larson
2. Rush
3. James
4. Koeing

کارکردهای انسان را تحت سیطره خود قرار می‌دهد. بر این اساس، ویژگی‌های شخصیتی از مؤلفه‌های اثرگذار بر نوع روابط انسانی، تعاملات اجتماعی و به‌طور کلی، تمامی فعالیت‌های انسان در صحنه جامعه است (گوتیرز^۱ و همکاران، ۲۰۰۵). از این‌رو، شخصیت و ویژگی‌های شخصیتی می‌تواند یکی از تعیین‌کننده‌های عمل به باورهای دینی باشد. ترویت، ایوانز و میرز^۲ (۱۹۹۲) با مقایسه دو قلوهای همسان و غیر همسان دریافتند که ۱۶ درصد تغییرپذیری نگرش‌های مذهبی، به دلیل عوامل ارثی است. به نظر آنها، علت این مسئله را شاید بتوان این دانست که این نگرش‌ها با صفات شخصیتی‌ای ارتباط دارند که بنیان زیستی دارد و خود تا حدی فطری است. وینک، سی سیولا، دیلون و تریسی^۳ (۲۰۰۷) نیز در یک پژوهش طولی به مطالعه مذهبی بودن، معنویت‌گرایی^۴ و شخصیت پرداختند. نمونه آنها شامل ۲۰۹ زن و مرد شرکت‌کننده بود. فرضیه پژوهش آنها این بود که از ویژگی‌های شخصیتی در نوجوانی می‌توان برای پیش‌بینی مذهبی بودن و معنویت‌گرایی در سال‌های بعدی زندگی استفاده کرد. نتایج نشان داد که مذهبی بودن، رابطه مثبتی با وجدان‌گرایی^۵ و توافق‌گرایی^۶ و معنویت، رابطه مثبتی با انعطاف‌پذیری^۷ در بزرگسالی دارد. مدل‌های طولی نشان داد که وجدان‌گرایی و انعطاف‌پذیری در نوجوانی به‌طور معناداری، مذهبی بودن و معنویت‌گرایی در بزرگسالی را پیش‌بینی می‌کند. در میان زنان، توافق‌گرایی در نوجوانی، مذهبی بودن در بزرگسالی، مذهبی بودن در نوجوانی و انعطاف‌پذیری در بزرگسالی را پیش‌بینی می‌کند. این دو رابطه در مردان وجود ندارد. به نظر آنها شخصیت، مذهبی بودن و معنویت‌گرایی در سال‌های بعدی زندگی شکل می‌گیرد که مستقل از مذهبی شدن اجتماعی اولیه است. دوریز و سوننس^۸ (۲۰۰۶) در پژوهش خود نشان دادند که تفاوت‌ها در شخصیت و شکل‌گیری هویت، می‌تواند تعیین‌کننده گرایش‌های مذهبی باشد. نتایج پژوهش دوریز (۲۰۰۲) نشان داد که توافق‌گرایی، وجدان‌گرایی و انعطاف‌پذیری، رابطه معنادار و مثبتی با دینداری در مسیحیان بلژیکی دارد. ساروگلو^۹ (۲۰۰۲) نیز بیان می‌کند که دینداری، رابطه مثبتی با توافق‌گرایی دارد. جنیفر و برنت^{۱۰} (۲۰۰۷) تحقیقی را در مورد سرمایه‌گذاری اجتماعی^{۱۱} و شخصیت با استفاده از فراتحلیل رابطه ویژگی‌های شخصیتی با سرمایه‌گذاری در کار، خانواده، مذهب و

1. Gutierrez
3. Wink, Ciciolla, Dillon & Tracy
5. conscientiousness
7. openness to experience
9. Saroglou
11. social investment

2. Truett, Evans & Meyers
4. spiritual seeking
6. agreeableness
8. Duriez & Soenens
10. Jennifer & Brent

داوطلب بودن انجام دادند. نتایج نشانگر آن است که میزان سرمایه‌گذاری در نقش‌های اجتماعی در زمینه کار، خانواده، مذهب و داوطلب بودن با توافق‌گرایی، وجدان‌گرایی، ثبات عاطفی و پایین بودن میزان روان‌پریشی^۱ رابطه مثبتی دارد. نتایج پژوهش فرانسویس و کاتز^۲ (۱۹۹۲) بیانگر آن است که افراد مذهبی، نمره‌های کمتری در روان‌پریش‌گرایی دارند. در این پژوهش، دو عامل برون‌گرایی^۳ و روان‌رنجوری^۴ ارتباط معناداری با دینداری ندارد. نتایج پژوهش فیرن، لویز^۵ و فرانسویس (۲۰۰۳) نیز نشان داد که روان‌پریشی، رابطه منفی با شاخص مذهبی دارد و برون‌گرایی و روان‌رنجوری، رابطه معناداری با مذهبی بودن ندارد. در پژوهشی که استری فلر و مک نالی^۶ (۱۹۹۸) میان کاتولیک‌های فرانسه انجام دادند، هیچ رابطه معناداری بین پنج عامل شخصیت و دینداری به دست نیامد. ساروگلو (۲۰۰۲) و مک کری^۷ (۱۹۹۶) معتقدند، افرادی که نمره بالایی در انعطاف‌پذیری دارند، از نظر دینی نیز رشدیافته‌تر هستند و افراد مذهبی، نمره‌های بالاتری در عامل وجدان‌گرایی نسبت به افراد غیر مذهبی دارند. فرانسویس و رایبیز (۲۰۰۳) به بررسی رابطه بین مسیحیت و انعطاف‌پذیری پرداختند. این مطالعه بر روی ۵۵۴ دانشجوی دوره لیسانس انجام گرفت. نتایج پژوهش آنها نشانگر آن است که نگرش نسبت به مسیحیت و عدم انعطاف‌پذیری، ساختارهای نامربوطی است و هیچ‌گونه حمایت تجربی در این رابطه یافت نشد.

فیدر^۸ در مطالعه بر روی دانشجویان روان‌شناسی، رابطه مثبتی بین عدم انعطاف‌پذیری و نگرش‌های مذهبی، به دست آورد. استنلی^۹ نیز رابطه مثبتی بین عدم انعطاف‌پذیری و تنها موردی که به سنجش اصول‌گرایی اختصاص داشت، پیدا کرد. پژوهش استنلی روی گروه‌های مسیحی دانشجویان انجام شده بود. راشک^{۱۰} در مطالعه خود، تفاوت و تمایز بین توافق مذهبی^{۱۱} و تعهد مذهبی^{۱۲} را که آلن و اسپیلکا^{۱۳} مطرح کرده بودند، مورد توجه قرار داد. نتایج پژوهش او نشان داد که انعطاف‌پذیری، رابطه مثبت بیشتری با توافق مذهبی نسبت به تعهد مذهبی دارد، هر چند هیچ یافته‌ای، این نتیجه را تأیید نکرد. مطالعات زیادی نیز به تفاوت بین مذهب درونی و مذهب تحمیل شده از بیرون اختصاص یافته، که آلپورت و رز^{۱۴} آن را گسترش داده‌اند. برخی

1. psychoticism
3. extraversion
5. Fearn & Lewis
7. McCrae
9. Stanley
11. consensual religiosity
13. Allen & Spilka

2. Francis & Katz
4. neuroticism
6. Streyffler & McNally
8. Feather
10. Raschke
12. committed religiosity
14. Allport & Ross

مطالعات نیز در جستجوی جهت‌گیری مذهبی بوده‌اند که توسط باتسون و ونتیس^۱ معرفی شده‌اند (رز^۲ و همکاران، ۲۰۰۵).

متأسفانه، با وجود اهمیت آشکار دین برای افراد و گروه‌ها، روان‌شناسان به این موضوع کمتر توجه کرده‌اند (پالوتزیان،^۳ ۱۹۹۶). بی‌تردید رابطه بین شخصیت و دین، یکی از بحث‌های عمده و محوری در روان‌شناسی است. شخصیت، هدف نهایی همه بررسی‌های مربوط به انسان است؛ چرا که شناخت انسان و نحوه تربیت وی را می‌توان جزء مهم‌ترین مسائلی دانست که در همه قرن‌ها، کلیه رشته‌های علوم انسانی به دنبال بررسی آن بوده‌اند. در این میان، بررسی رابطه این مؤلفه اساسی با دین می‌تواند نتایج جالب و قابل‌کاربردی به دست دهد (رالف^۴ و همکاران، ۱۹۹۶). واژه «شاکله» و همچنین اصطلاح «قلب سلیم» را می‌توان به عنوان اصطلاحات شخصیتی در قرآن کریم مطرح کرد. علاوه بر این، نفس مطمئنه در قرآن مفهومی فراروان‌شناختی دارد. این‌گونه اصطلاحات بیانگر آن است که اسلام توجه ویژه‌ای به شخصیت انسان نموده است. اکنون با جنبش روان‌شناسی مثبت، زمینه مساعدی برای طرح مسائل روان‌شناختی از دیدگاه اسلام مطرح شده است و از این‌رو، امید است که این مقاله بتواند در این زمینه راهگشا باشد. با توجه به مباحث یاد شده، هدف از این پژوهش، بررسی رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی با عمل به باورهای دینی است. علاوه بر این، پیش‌بینی عمل به باورهای دینی از روی ویژگی‌های شخصیتی مورد توجه بوده است. از این‌رو، چنین فرض شد که بین ویژگی‌های شخصیتی و عمل به باورهای دینی رابطه وجود دارد. در واقع، سؤال اصلی این پژوهش این است که، آیا ویژگی‌های شخصیتی، می‌تواند عمل به باورهای دینی را پیش‌بینی کند؟ و در صورت مثبت بودن پاسخ، کدام یک از ویژگی‌ها و به چه میزان، عمل به باورهای دینی را پیش‌بینی می‌کند؟

روش پژوهش، جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

روش مورد استفاده در این پژوهش، توصیفی از نوع همبستگی است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانشجویان مقطع کارشناسی رشته روان‌شناسی دانشگاه‌های دولتی تهران در نیمسال دوم سال تحصیلی ۸۴-۸۵ در دوره‌های روزانه و شبانه می‌باشد. نمونه

1. Batson & Ventis
2. Ross
3. Paloutzian
4. Ralph

این پژوهش، ۱۲۹ نفر دانشجوی پسر و دختر مقطع کارشناسی رشته روان‌شناسی است که در نیمسال دوم سال تحصیلی ۸۴-۸۵ در دانشگاه‌های دولتی شهر تهران مشغول به تحصیل بوده‌اند. برای جامعه‌های با حجم بالا، نمونه‌ای با تعداد حداقل صد نفر کفایت می‌کند، اما به منظور کاهش خطای نمونه‌گیری، ۱۲۹ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. البته توان آماری بالاتر از ۰/۸ و سطح معناداری نزدیک به صفر، نشانگر کفایت حجم نمونه است (مولوی، ۱۳۸۶). علاوه بر آن، گال، بورگ و گال^۱ (۱۳۸۳) نیز خاطر نشان می‌کنند که در تحلیل‌های رگرسیون، مطلوب آن است که در برابر هر متغیر وارد معادله شده، ۱۵-۲۰ نفر آزمودنی، انتخاب شوند. بر این اساس و با توجه به اینکه در این تحقیق در مجموع، شش متغیر مورد تحلیل قرار گرفت، ضمن رعایت حجم حداقل ۱۲۰ نفر، سعی شد که تعدادی اضافه نیز به منظور در نظر گرفتن ریزش احتمالی، انتخاب شوند. از این تعداد، ۶۳ نفر پسر و ۶۶ نفر دختر بودند که آنها را به صورت نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای^۲ برگزیدیم. برای نمونه‌گیری این پژوهش بدین صورت عمل شد که ۴۳ نفر به صورت تصادفی از دانشجویان گروه روان‌شناسی هر یک از دانشگاه‌های تهران، شهید بهشتی و علامه طباطبایی، انتخاب کردیم.

ابزارهای پژوهش

۱. مقیاس عمل به باورهای دینی (معبد): یکی از ابزارهای مورد استفاده در این تحقیق، مقیاس عمل به باورهای دینی (معبد) بود که در آخرین فرم دارای ۶۵ سؤال است که عمل (نه اعتقاد و انگیزش) به باورهای اسلامی را اندازه‌گیری می‌کند. مواد آزمون شامل چهار حوزه می‌باشد، که عبارت است از: عمل به واجبات، عمل به مستحبات، فعالیت‌های مذهبی (عضویت در گروه‌های مذهبی و غیره) و در نظر گرفتن مذهب در تصمیم‌گیری‌ها و انتخاب‌های زندگی. سؤالات آزمون با توجه به رفتارهای دینی رایج در جوانان مذهبی انتخاب شده است. ضریب پایایی بازآزمون مقیاس برای دانشجویان دانشگاه صنعتی شریف ۰/۸۹، دانشجویان علوم پزشکی قزوین ۰/۸۸ و دانشجویان تربیت معلم نسیمیه ۰/۷۵ می‌باشد. ضریب پایایی بازآزمایی برابر با ۰/۸۳ به دست آمد ($P < ۰/۰۱$). برای آزمون همسانی درونی این مقیاس، ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد. مقدار این ضریب با ۰/۹۳ برابر بود. همچنین ضرایب پایایی این مقیاس با استفاده

1. Gall, Borg & Gall

2. cluster random sampling

از روش آزمون - بازآزمون به فواصل دو هفته‌ای بر روی دانشجویان دانشگاه الزهراء ۰/۸۴، دانشجویان تربیت معلم نسیبه ۰/۸۱ و دانشجویان دانشگاه آزاد قم ۰/۷۸، به دست آمد. نتایج تحلیل عاملی نیز نشان‌دهنده دو عامل واجبات - محرمات (۳۴ ماده) و مستحبات - مکروهات (۳۱ ماده) است (گلزاری، ۱۳۷۷). در این مطالعه، ضریب آلفای کرانباخ این مقیاس، ۰/۸۱ به دست آمد.

۲. پرسشنامه شخصیتی نئو-اف اف آی (NEO-FFI): این پرسشنامه، فرم کوتاه شده پرسشنامه شخصیتی NEO است که توسط کاستا^۱ و مک کری در سال ۱۹۸۵ تهیه شده است و دارای ۶۰ سؤال می‌باشد. این پرسشنامه، مناسب افرادی است که ۱۷ سال و بیشتر دارند و برای ارزیابی عامل شخصیت به کار می‌رود. در این فرم برای هر مؤلفه، سؤال وجود دارد و نحوه پاسخ دادن بر اساس طیف لیکرت گزینه‌ای (کاملاً مخالف، مخالف، نه مخالف و نه موافق، موافق و کاملاً موافق) می‌باشد. بر این اساس، نحوه نمره‌گذاری هم بین ۰ تا ۴ برای هر گزینه (کاملاً مخالف، نمره ۰ تا کاملاً موافق، نمره ۴) در نظر گرفته شد. کسب نمره بالا در هر خرده مقیاس، بیانگر سطوح بالاتر آن ویژگی در فرد است. به عنوان مثال، کسب نمره بالا در ویژگی روان‌رنجورخوبی بیانگر آن است که فرد، مستعد عقاید غیر منطقی می‌باشد و کمتر قادر به کنترل تکانش‌های خود بوده و خیلی ضعیف‌تر از دیگران با اضطراب کنار می‌آید، همچنین ممکن است که نشانگر احتمال بالا برای ابتلا به برخی از انواع مشکلات روان‌پزشکی باشد. ضریب پایایی ۰/۸۳، ۰/۷۵، ۰/۸۰، ۰/۷۹ و ۰/۷۹ به ترتیب برای عوامل C, A, O, E, N گزارش شده است (گروسی فرشی، ۱۳۷۷). در این مطالعه ضریب آلفای کرانباخ این پرسشنامه، ۰/۷۸ به دست آمد.

روش‌های آماری

تحلیل‌های آماری داده‌های این پژوهش با استفاده از آزمون‌های ضریب همبستگی پیرسون^۲ و تحلیل رگرسیون از نوع گام به گام^۳ برای پیش‌بینی عمل به باورهای دینی از روی ویژگی‌های شخصیتی، مورد استفاده قرار گرفت.

1. Costa

2. Pearson's correlation coefficient

3. step by step regression analysis

یافته‌ها

از مجموع ۱۲۹ شرکت‌کننده مورد بررسی، ۴۸/۸ درصد آنان مرد و ۵۱/۲ درصد زن بودند. همچنین، ۷۲/۱ درصد آنان مجرد و ۲۷/۹ درصد، متأهل بودند و میانگین سنی آنها ۲۴/۳ بود. از نظر تحصیلی نیز همگی در دوره کارشناسی رشته روان‌شناسی قرار داشتند. میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های مقیاس‌های پژوهش بر اساس جنسیت و نمره کل در جدول (۱) ارائه شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، نتایج بیانگر آن است که پسران در مقیاس عمل به باورهای دینی و ویژگی‌های شخصیتی برون‌گرایی و وجدان‌گرایی، نمره‌های بیشتری را نسبت به دختران گرفتند؛ در حالی که دختران در ویژگی‌های شخصیتی روان‌رنجوری، انعطاف‌پذیری و توافق‌گرایی، نمره‌های بیشتری به دست آوردند.

جدول ۱: میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای پژوهش بر اساس جنسیت و نمره کل

متغیر	پسر			دختر			کل		
	میانگین	انحراف استاندارد	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	تعداد
عمل به باورهای دینی	۱۸۷/۱۹	۳۰/۹۱	۶۳	۱۷۴/۴	۳۱/۵۱	۶۶	۱۸۰/۶۵۱	۳۱/۷۵۴	۱۲۹
روان‌رنجوری	۱۶/۸	۶/۱۹	۶۳	۲۲/۴	۶/۴۹	۶۶	۱۹/۶۷۴	۶/۹۲۳	۱۲۹
انعطاف‌پذیری	۲۷/۷۱	۵/۱۸	۶۳	۲۹	۳/۹۶	۶۶	۲۸/۴۷۲	۴/۶۲۸	۱۲۹
برون‌گرایی	۳۰/۷۱	۳/۳۵	۶۳	۲۸/۵	۵/۶۴	۶۶	۲۹/۵۸۱	۴/۷۷۹	۱۲۹
توافق‌گرایی	۳۱/۴۷	۵/۶۹	۶۳	۳۲/۷۷	۵/۰۴	۶۶	۳۲/۱۳۹	۵/۳۸۹	۱۲۹
وجدان‌گرایی	۳۵/۲۸	۶/۴۶	۶۳	۳۳/۸۱	۴/۱۹۴	۶۶	۳۴/۵۳۴	۵/۴۵۲	۱۲۹

با توجه به جدول (۲)، بین وجدان‌گرایی و توافق‌گرایی با عمل به باورهای دینی، ارتباط مثبت (۰/۲۶۱، ۰/۴۹۲) و معناداری وجود دارد ($P < ۰/۰۱$)؛ اما رابطه بین برون‌گرایی با عمل به باورهای دینی معنادار نیست. همچنین بین انعطاف‌پذیری و روان‌رنجوری با عمل به باورهای دینی، ارتباط منفی (۰/۲۳۳، -۰/۲۵۹) و معناداری وجود دارد ($P < ۰/۰۱$)؛ بنابراین، نتیجه گرفته می‌شود که هر چه افراد، دارای ویژگی روان‌رنجوری بیشتری باشند، کمتر به باورهای دینی عمل می‌کنند و افرادی که دارای توافق‌گرایی بالایی هستند، عمل به باورهای دینی آنها نیز بالاست. همچنین، هر چه انعطاف‌پذیری فرد بیشتر باشد، عمل به باورهای دینی کاهش می‌یابد و هر چه افراد، دارای وجدان‌گرایی بیشتری باشند، به میزان بیشتری به باورهای دینی عمل می‌کنند.

جدول ۲: همبستگی بین ویژگی‌های شخصیتی و عمل به باورهای دینی

متغیر	تعداد	ضریب همبستگی	معناداری
برون‌گرایی	۱۲۹	-۰/۰۶۲	۰/۴۸۵
انعطاف‌پذیری	۱۲۹	-۰/۲۳۳	۰/۰۰۸
وجدان‌گرایی	۱۲۹	-۰/۲۶۱	۰/۰۰۳
روان‌رنجوری	۱۲۹	-۰/۲۵۹	۰/۰۰۳
توافق‌گرایی	۱۲۹	۰/۴۹۲	۰/۰۰۱

جدول (۳)، نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام، پیش‌بینی عمل به باورهای دینی دانشجویان، بر اساس ویژگی‌های شخصیتی را نشان می‌دهد. نتایج این جدول نشانگر آن است که ۳۸/۱ درصد واریانس عمل به باورهای دینی به وسیله ویژگی‌های شخصیتی توافق‌گرایی، انعطاف‌پذیری و وجدان‌گرایی تبیین می‌شود. در مرحله اول، از بین متغیرهای پیش‌بین، توافق‌گرایی وارد معادله شده است که با ضریب رگرسیون ۰/۴۹۲، ۲۴/۲ درصد نمره‌های عمل به باورهای دینی را پیش‌بینی می‌کند ($P < ۰/۰۱$). در مرحله دوم، متغیر انعطاف‌پذیری به متغیر مرحله اول اضافه شده و بر روی هم، ۳۵/۳ درصد نمره‌های عمل به باورهای دینی را پیش‌بینی می‌کند. سهم خالص متغیر انعطاف‌پذیری در پیش‌بینی عمل به باورهای دینی، ۱۱/۱ درصد است ($P < ۰/۰۱$). در مرحله سوم، متغیر وجدان‌گرایی همراه با متغیرهای توافق‌گرایی و انعطاف‌پذیری، ۳۸/۱ درصد واریانس نمره‌های عمل به باورهای دینی را تبیین می‌کند. متغیر وجدان‌گرایی به تنهایی، ۲/۸ درصد نمره‌های عمل به باورهای دینی را پیش‌بینی می‌کند ($P < ۰/۰۵$).

جدول ۳: تحلیل رگرسیون گام به گام جهت پیش‌بینی عمل به باورهای دینی دانشجویان بر اساس ویژگی‌های شخصیتی

R ^۲	متغیر وارد معادله شده	ضریب رگرسیون	میزان تأثیر	خطای استاندارد	آمارهای تبدیل شده			
					سهم خالص	درجه آزادی ۱	درجه آزادی ۲	F
۱	توافق‌گرایی	۰/۴۹۲	۰/۲۴۲	۲۷/۷۵۲	۰/۲۴۲	۱	۱۲۷	۴۰/۵۸۱
۲	توافق‌گرایی + انعطاف‌پذیری	۰/۵۹۴	۰/۳۵۳	۲۵/۷۴۹	۰/۱۱۱	۱	۱۲۶	۲۱/۵۲۵
۳	توافق‌گرایی + انعطاف‌پذیری + وجدان‌گرایی	۰/۶۱۷	۰/۳۸۱	۲۵/۲۸۷	۰/۰۲۸	۱	۱۲۵	۵/۶۴۶

نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام نشان داد که از بین ویژگی‌های شخصیتی مورد بررسی در گام اول، ویژگی شخصیتی توافق‌گرایی با ضریب رگرسیون $0/492$ به معادله اضافه شده است. مجذور رگرسیون بیانگر آن است که توافق‌گرایی $24/2$ درصد از عمل به باورهای دینی را تأیید می‌کند. در گام دوم، ویژگی شخصیتی انعطاف‌پذیری به معادله اضافه شده که ضریب رگرسیون را به $0/594$ افزایش داده است. مجذور رگرسیون نشان می‌دهد که ویژگی توافق‌گرایی و انعطاف‌پذیری با هم $35/3$ درصد از عمل به باورهای دینی را بیان می‌کند و سهم خالص ویژگی شخصیتی انعطاف‌پذیری $11/1$ درصد است ($P < 0/05$). در گام سوم و با اضافه شدن ویژگی شخصیتی وجدان‌گرایی، ضریب رگرسیون به $0/617$ افزایش می‌یابد که مجذور ضریب رگرسیون نشانگر آن است که این سه ویژگی شخصیتی در مجموع، $38/1$ از عمل به باورهای دینی را تبیین می‌کند. سهم خالص وجدان‌گرایی در تبیین عمل به باورهای دینی $2/8$ درصد است ($P < 0/05$). بر این اساس، معادله پیش‌بینی عمل به باورهای دینی بر اساس ویژگی‌های شخصیتی بدین صورت به دست می‌آید:

$$121/98 + \text{انعطاف‌پذیری } 2/56 - \text{وجدان‌گرایی } 1/06 + \text{توافق‌گرایی } 2/95 = \text{عمل به باورهای دینی}$$

ضرایب t محاسبه شده هم بیانگر معناداری سهم این متغیرها در پیش‌بینی عمل به باورهای دینی دانشجویان است ($P < 0/05$) (جدول ۴).

جدول ۴: ضرایب استاندارد و غیر استاندارد معادله پیش‌بینی عمل به باورهای دینی دانشجویان

متغیر	ضریب غیر استاندارد		ضریب استاندارد بتا	t	معناداری
	B	خطای استاندارد			
عدد ثابت	121/98	19/43	-	6/277	0/000
توافق‌گرایی	2/94	0/44	0/500	6/633	0/000
انعطاف‌پذیری	-2/56	0/50	-0/373	-5/102	0/000
وجدان‌گرایی	1/05	0/44	-0/182	2/376	0/019

بحث دریافته‌ها

هدف از این پژوهش، بررسی رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی با عمل به باورهای دینی در دانشجویان مقطع کارشناسی رشته روان‌شناسی دانشگاه‌های دولتی تهران است. این پژوهش، بیانگر آن است که بین ویژگی شخصیتی روان‌رنجوری با عمل به باورهای

دینی، ارتباط منفی و معناداری وجود دارد ($P < 0/01$)؛ بنابراین، هر چه فرد از ویژگی روان‌رنجوری بیشتری برخوردار باشد، عمل به باورهای دینی کمتری را تجربه خواهد کرد. از آنجا که در آموزه‌های دین اسلام، یاد خدا آرام‌بخش دلهاست (رعد، ۲۸) به نظر می‌رسد که عمل به باورهای دینی باعث کاهش اضطراب و ویژگی‌های روان‌رنجوری در افراد می‌شود؛ زیرا این افراد با امید به یک قدرت الهی و پیروی از دستورات و احکام دین خود، در حقیقت خود را از اضطراب که مؤلفه اصلی افراد روان‌رنجور است، به دور نگه می‌دارند. نتیجه دیگر این پژوهش، نشانگر آن است که بین ویژگی شخصیتی برون‌گرایی با عمل به باورهای دینی رابطه معناداری وجود ندارد؛ بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که سطح برون‌گرایی افراد، ارتباطی با افزایش یا کاهش عمل به باورهای دینی در آنان ندارد. این نتیجه با یافته‌های فرانسویس و کاتز (۱۹۹۲)، استری فلر و مک نالی (۱۹۹۸)، ساروگلو (۲۰۰۲)، دوریز (۲۰۰۲) و فیرن، لویز و فرانسویس (۲۰۰۳) هماهنگ است. نتیجه دیگر این پژوهش بیانگر آن است که بین ویژگی شخصیتی انعطاف‌پذیری با عمل به باورهای دینی، ارتباط منفی و معناداری وجود دارد ($P < 0/01$)؛ بنابراین، هر چه افراد از انعطاف‌پذیری بالاتری برخوردار باشند، به باورهای دینی کمتر عمل می‌کنند. این نتیجه با بخشی از پژوهش‌های مک کری (۱۹۹۶)، استری فلر و مک نالی (۱۹۹۸)، ساروگلو (۲۰۰۲)، دوریز (۲۰۰۲) و رز و همکاران (۲۰۰۵) سازگار است. به نظر می‌رسد، از آنجا که انجام مناسک دینی در چارچوب قواعد دینی صورت می‌گیرد و معمولاً افراد خود را ملزم به رعایت تمام و کمال آن می‌دانند، این امر می‌تواند با انعطاف‌ناپذیری افراد مرتبط باشد. نتیجه دیگر این پژوهش، نشانگر آن است که بین توافق‌گرایی با عمل به باورهای دینی، رابطه مثبت و معناداری وجود دارد ($P < 0/01$)؛ بنابراین، هر چه افراد، ویژگی شخصیتی توافق‌گرایی بیشتری داشته باشند، به باورهای دینی خود بیشتر عمل می‌کنند. این نتیجه با یافته‌های ساروگلو (۲۰۰۲)، دوریز (۲۰۰۲)، رز و همکاران (۲۰۰۵)، وینک و همکاران (۲۰۰۷) و جنیفر و برنت (۲۰۰۷) هماهنگی دارد. افراد دارای ویژگی شخصیتی توافق‌گرایی، به دیگران زود اعتماد می‌کنند، ساده و بی‌ریا هستند، سریعاً با دیگران به توافق می‌رسند، از اینکه کاری برای دیگران انجام دهند، خوشحال می‌شوند و فریفتن و دست انداختن دیگران برایشان دشوار است. در واقع، به نظر می‌رسد که فردی که به باورهای دینی خود عمل می‌کند، به دنبال نیرنگ و دروغگویی نمی‌رود، صادق است، خود را در تعارض با دیگران

نمی‌بیند و بر اساس تعلیمات دینی خود، از کمک کردن به دیگران خوشحال می‌شود. نتیجه دیگر این پژوهش، بیانگر آن است که بین ویژگی شخصیتی وجدان‌گرایی با عمل به باورهای دینی، رابطه مثبت و معناداری وجود دارد ($P < 0/01$)؛ بنابراین، هر چه افراد، از وجدان‌گرایی بیشتری برخوردار باشند، به باورهای دینی خود بیشتر عمل می‌کنند. این نتیجه با یافته‌های ساروگلو (۲۰۰۲)، دوریز (۲۰۰۲)، وینک و همکاران (۲۰۰۷) و جنیفر و برنت (۲۰۰۷) سازگار است. احتمالاً از آنجا که افراد دارای ویژگی شخصیتی وجدان‌گرایی، به‌طور معقولی کارآمد و با کفایت هستند و به صورت کلی، در تصمیم‌گیری‌ها معقول و منطقی می‌باشند، دقیق بوده و در زندگی سازماندهی خوبی دارند و قابل اطمینان و مستقل هستند، به نظر می‌رسد که این ویژگی‌ها، همگی در تعلیمات و باورهای دینی جای می‌گیرد. بنابراین، می‌توان گفت، فردی که در ویژگی شخصیتی وجدان‌گرایی، درجه بالایی به دست می‌آورد، نسبت به دیگران به باورهای دینی بیشتر عمل می‌کند، همچنین این افراد به مذهب درونی نزدیک‌ترند که با تحقیقات پیشین نیز هماهنگ است. با توجه به اینکه این تحقیق، صرفاً بر روی دانشجویان رشته روان‌شناسی و در دانشگاه‌های دولتی صورت گرفته است، لازم است که در تعمیم این نتایج به سایر دانشجویان، احتیاط شود. لذا پیشنهاد می‌شود که پژوهش‌های آینده بر روی حجم بزرگ‌تر از بین دانشجویان دانشگاه‌های مختلف - نه صرفاً از یک شهر خاص - انجام گیرد.

منابع

- قرآن کریم (۱۳۶۹)، تهران: سازمان انتشارات جاویدان.
- جیمز، ویلیام (۱۳۵۹)، *دین و روان*، ترجمه: مهدی قاینی، قم: انتشارات دارالفکر، (تاریخ انتشار اثر به زبان اصلی: ۱۹۰۲).
- شهبازی، آناهیتا (۱۳۷۵)، *بررسی رابطه جهت‌گیری مذهبی درونی و برونی و سلامت روان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.
- کوینگ، هارولد. جی (۱۳۸۰)، *آیا دین برای سلامتی شما سودمند است؟* ترجمه بتول نجفی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، (تاریخ انتشار اثر به زبان اصلی: ۱۹۹۷).
- گال، مردیت و والتر بورگ؛ جویس گال (۱۳۸۳)، *روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روان‌شناسی* ترجمه احمدرضا نصر و همکاران، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی و انتشارات سمت.
- گروسی فرشی، میرتقی (۱۳۸۰)، *رویکردهای نوین در ارزیابی شخصیت*، تبریز: انتشارات دانیال.
- گلزاری، محمود (۱۳۷۷)، *ساخت و اعتباریابی مقیاس عمل به باورهای دینی*، رساله دکتری، دانشگاه علامه طباطبایی تهران.
- مولوی، حسین (۱۳۸۶)، *راهنمای عملی SPSS 10-13 در علوم رفتاری: آمار توصیفی و استنباطی در پژوهش‌ها و پایان‌نامه‌های ارشد و دکترا*، اصفهان: پویش اندیشه.
- Duriez, B (2002), *As sheep amidst the wolves: Religion in the social environment*, Doctoral Dissertation, Leuven: K. U. Leuven.
- Duriez, B & Soenens, B (2006), "Personality, identity styles, and religiosity: An integrative study among late and middle adolescents", *Journal of Adolescence*, 29, p.119.
- Fearn, M, Lewis, C. A & Francis, L. J (2003), "Religion and personality among religious studies student: A replication", *Psychological Reports*, 93, p.819-822.
- Francis, L. J & Katz, Y. J (1992), "The relationship between personality and religiosity in an Israeli sample", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 31, p.153-162.

- Francis, L. J & Robbins, M (2003), "Christianity and dogmatism among undergraduate students", *Journal of Beliefs and Values*, 24, p.89-95.
- Gutierrez, J. L. G, Jimenez, B. M, Hernandez, E. G & Puente, L. P (2005), "Personality and subjective well-being: Big five correlated and demographic variables", *Personality and Individual Differences*, 38, p.1561-1569.
- Jennifer, L .S & Brent, R (2007), "Social investment and personality: A meta-analysis of the relationship of personality traits to investment in work, family, religion, and volunteerism", *Personality and Social Psychology Review*, 11, p.1-19.
- McCrae, R. R (1996), *Towards a new generation of personality theories: Theoretical contexts for the five-factor model*, In J. S. Wiggins, *The five-factor model of personality: Theoretical perspectives*, 51-87. New York: Guilford press.
- Paloutzian, R. E (1996), *Invitation to the psychology of religion*, Boston: Allyn and Bacon.
- Ralph, W, Hood, Ir, Bernard, s, Brace, H, & Richard, G (1996), *The Psychology of Religion*, The Guilford Press, New York- London.
- Ross, Ch. F. J, Francis, L. J & Craig, Ch. L (2005), "Dogmatism, religion, and psychological type", *Pastoral Psychology*, 53, p.483-497.
- Saroglou, V (2002), "Beyond dogmatism: The need for closure as related to religion", *Mental Health, Religion & Culture*, 5, p.183-194.
- Streyffeler, L .L & McNally, R. J (1998), "Fundamentalists and liberals: Personality characteristics of protestant Christians", *Personality and Individual Difference*, 24, p.579-580.
- Truett, K. R, Evans, L .J & Meyers, J. M (1992), "Religion and education as mediators of attitudes: A multivariate analysis", *Behavior Genetics*, 22, p.43-63.
- Wink, P, Ciciolla, L, Dillon, M & Tracy, A (2007), "Religiousness, spiritual seeking, and personality: Finding from a longitudinal study", *Journal of Personality*, 75, p.1051.